

Sankt Hansgatan i Visby

Återutgivning av text från 1875

En publikation från
e-boksbiblioteket.se

Skildring av Sankt Hansgatan
i Visby år 1875
– Återutgivning av historisk text

av C. J. Bergman

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-495-8

Copyright © 2019 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil.
Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du en spännande inblick i hur man såg på staden Visby i slutet av 1800-talet.

Texten beskriver en av stadens större gator, Sankt Hansgatan.

Du får veta mer om dess byggnader, historia och kan också läsa lite om de mest kända svenska målningarna som skildrade den här sevärdade gatan.

Den här texten publicerades ursprungligen år 1875 i tidskriften "Svea. Folk-kalender 1876" med rubriken "Sankt Hans-gatan i Visby".

Författare till texten är den lokala experten C. J Bergman (1817–1895) som skrev ett stort antal texter och böcker om Gotland och dess historia.

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

I den här e-boken publicerar vi originalets text ordagrant och helt utan ändringar, alla namn, uttryck och till och med felstavningar har behållits.

Skildring av Sankt Hans-gatan i Visby

Den här texten publicerades ursprungligen år 1875 i tidskriften "Svea. Folk-kalender 1876" med rubriken "Sankt Hans-gatan i Visby". Författare till texten är C. J Bergman (1817–1895).

Gatorna i Visby äro i sanning icke det minst märkvärdiga i den genom sin tornbeväpnade ringmur, sina tempelruiner och gamla borgerliga hus egendomliga, gammaltyska, forna hansestaden på Gotland. Derföre hafva också dessa pittoreska gator, som merendels slingra sig fram mellan ödelagda kyrkor, hanseatiska köpmanshus och moderna byggnader, mellan kojor och ruckel, mellan plank och murar, som rikt dekorerats af vinrankor och murgrön samt öfverskuggas af valnöt- och mulbärsträd, länge varit och äro ännu högt värderade föremål för in- och utländska målares flitiga studier. Hvarje sommar ser man der mången redan frejdad historie-, landskaps- och genre-målare samt talrika dilettanter af båda könen, ifrigt aftecknande partier, hvilkas konstvärde de förbigående eller nyfiket kringstående hvardagsmenniskorna alls icke kunna begripa, men af hvilka likväl penseln eller crayonen skapar särdeles anslående taflor.

Bland de vackraste målningarna af Visby torde obestriddigen ett mycket utmärkt rum tillkomma *Gustaf Vilhelm Palm's* i olja utförda taflor, båda kallade "S:t Hans-gatan i Visby" och båda framställande ungefär samma parti af nämnda gata, men från olika håll och med olika bisaker. Den ena af dessa taflor, hvilken visar gatans mellersta del, sedd norrifrån, meddelas här.

Man ser till venster en del utaf vestra sidan af S:t Lars' kyrkoruin med dess rundbågiga portal, som ännu är ståtlig, ehuru af de båda sidornas kolonner endast de bägarlika och löfprydda kapitälerna samt de med skyddsblad sirligt försedda (men något skadade) baserna äro kvar; sjelfva kolonnstammarna äro helt och hållet förstörda. — På en port nära kyrkmuren är ett pappersblad fästadt; derpå synes en "palm" och på sidorna derom G. W. P. 1870. — Öfver en liten terrass framför ruinen höja trenne lönnar sina kronor. Något längre fram synes ett ålderdomligt hus med hvalföppning öfver gatan, och midt öfver hvalfvet ses ett stort fönster, hvars midtelpost uppbär 2:ne rundbågar, i hvilka klöfverblad äro anbragta. Till höger synes ett kanske fem- eller sexhundraårigt hanseatiskt hus, som åt gatan vänder sin smala, upptill trappstegsformade gafvel, och längre fram ser man ännu ett annat sådant, af den nyss antydda egendomliga form, som för husen i de gammaltyska städerna är så betecknande. För öfrigt ser man ett korsverkshus med utbygd, på träkonsoler hvilande öfvervåning, samt andra gamla kuriösa bostäder med fönster, dörrar, skorstenar och vindskupor, så pittoreskt skröpliga som möjligt.

Om nu Visbyborna sjelfva ej skulle på denna tafla till alla delar igenkänna sin S:t Hans-gata, så kommer sig detta deraf, att den riktbegåfvade konstnärens fantasi har historierat eller så att säga förgamlat deras gata och dit från spridda håll af den lilla stadens på

fornminnen rika område hopsamlat hvarjehanda motiver, samt deraf ordnat en präktig tafla, som snarare borde kallas "En gata i Visby" än "S:t Hans-gatan". Att emellertid denna gata för närvarande icke är och troligen aldrig varit så förfallen, ostädad, rucklig och skräpbelamrad, som taflan visar, torde i förbigående böra nämnas. Den har visserligen hela den oregelbundenhet, som vidlåder stadens gator i allmänhet, men den har länge varit i städadt och ordentligt skick, och är nu till och med försedd med gångbanor vid sidorna.

När professor Palm senaste gångerna var i Visby, bodde han just vid denna gata. Hvilket lifligt intryck gatan gjort på hans konstnär-själ, synes tillräckligt deraf, att han, såsom nämndt, egnat den samma tvenne stora taflor. Den andra taflan framställer en utsigt af gatans mera nordliga del, tagen söderifrån. Man ser der flera hanseatiska hus med trappformade gaflar, af hvilka ett har på ena hörnet en fristående helgonbild under pryddig baldakin; — man ser flera korsverkshus med utbyggda öfvervåningar, hvilka, liksom taken, hvila på pryddigt snidade träkonsoler, och med stora vindskupor och framspringande hissverk; — man ser södra sidan af ofvannämnda hus, genom hvars hvalföppning gatan framlöper, och hvilket äfvenledes smyckas af helgonbilder i vacker omfattning; man ser de höga tornen af S:t Lars och S:t Drotten; — kortligen: allt hvad man ser på denna, också historierade, tafla, är idel monumenter från medeltiden, från femton- och sextonhundratalen, idel gotik och ålderdomlighet, idel och äkta Visby-stil.

S:t Lars, af hvars trenne portar den vestra är synlig å den först beskrifna taflan, bjuder oss att inträda i sin förstörda helgedom. Kyrkan är en af stadens äldsta och aldramärkligaste, är uppförd i ren rundbågsstil och i österländsk korsform, med 4 pelare, samt med quadra-

tiskt kor och hästskobågigt högkor, och är dessutom särdeles ovanlig genom sina i omgifningsmurarna befintliga, bekväma gångar, hvilka inåt kyrkan hafva talrika och prydliga, merendels af en eller två midtposter afdelade ljusöppningar. I hvardagstal kallas S:t Lars "Södra systerkyrkan" (liksom den alldeles bredvid, i systerlig närhet belägna S:t Drotten "Norra systerkyrkan"). Sagan förmäler, att tvenne rika och inbördes hatfulla systrar, som icke kunde trivas i samma kyrka, låtit hvardera för sig bygga en sådan. Detta skall vara anledningnn till kyrkornas nyss anförda namn. Men samma saga finnes i Norge, Danmark och England, och är ej just att lita på.

Det var i denna ruins hemlighetsfulla gångar, som man år 1845, då staden fägnades af det första studentbesöket från Upsala, hade anordnat en dramatisk högtidlighet af säregen och vacker art. Sedan de unga gästerna i spridda grupper besökt alla de öfriga monumenterna, och sedan stämningen hos samtliga gäster och värdar blifvit i S:t Nikolaus genom tal, sånger och materiella förfriskningar högeli-gen lifvad, begaf man sig i sommarqvällens skymning till S:t Lars. Då alla voro församlade inom den högtidligt dunkla, mäktigt anslående ruinen, framträdde i en af de nämnda ljusöppningarna i vestra murens gång en gråbrödrumk i full kostym, med kåpa och rep om lifvet, och ställde till de resande ynglingarna en allvarlig lyckönskan för deras fridsbeskickning till ett fordom fiendtligt grannfolk. Icke endast han — hette det vidare i hans vackra tal — hade stigit upp ur femhundraårig graf, äfven de nunnor (eller "systrar"), som fordom lefde i den rika hansestaden, skulle uttala sin bön för framgången af deras färd. Och nu besvor han dem fram ur deras grifter. Och se! då började gångarna i muren att fyllas med unga vackra nunnegestalter i svarta drägter med hvita dok och radband: än skymtade de fram i de

stora öppningarna, än försvunno de åter, tills de slutligen gemensamt uppstämde en sång, som var särskildt märkvärdig derigenom, att en af stadens äldsta invånarinnor, sjuttioåriga borgmästarinnan C. C. Cramér (död 1864) dertill författat orden, och en af stadens yngsta döttrar, då nioåriga flickan Fredrika Andrée (nu fru Stenhammar) komponerat musiken. Andehelsningen besvarades af studenterna med en passande, stämmingsrik sång och ett tacksamt hurra. — Detta i korthet om S:t Lars, som är rik på märkvärdigheteter och minnen.

S:t Hans-gatan har alltid varit och är ännu en af stadens förnämsta gator. Vid den ligga Rådhuset, Elementarläroverket, Folkskolan samt ruinerna af S:t Lars och S:t Drotten, af S:t Katarinas klosterkyrka och af S:t Hans, af hvilken denna gata, liksom ock en af stadens tätast bebyggda delar ("S:t Hans-roten"), fått sitt åldriga namn. Gatan har öfver sig, utom det på taflan synliga hvalfvet, ännu ett annat sådant, och öfver sjelfva mynningen af en gränd, som derifrån sträcker sig mot vester, ett tredje. Sådana hvalf öfver gatorna har det fordom funnits många i Visby.

S:t Drotten, S:t Katarina och S:t Hans sjelf synas ej på taflan. Hvad S:t Hans' kyrka angår, så har den varit mycket ansenlig; men deraf kvarstå nu endast några vackra och väldiga pelarpartier och murstycken. Man vet med visshet, att för omkring 140 år sedan nedbrötos betydliga delar af ruinen för att användas såsom byggnadssten till ett stort enskildt hus i närheten. Och detta må nämnas för att antyda, huru man här — liksom ock annorstädes — under förflutna århundraden ansåg sig kunna förfara mot herrliga minnesmärken. På Gotland kan vandalismens sjelfsväld i allmänhet sägas hafva räckt till M. S. von Hohenhausen's landshöfdingetid (1830—49). Hade före denna tid myndigheter och borgare i Visby haft samma aktningsfulla

historiska sinne, som nämnde höfding ingöt hos sina underordnade och som sedermera småningom spridt sig till sjelfva befolkningen, skulle Visby nu hafva varit dubbelt rikare på forntida minnen, på storartade och ännu i sitt förstörda skick vördnadsbjudande monumenter.

Originalet till professor Palm's här aftecknade tafla eges af friherre C. J. Bonde; originalet till den andra, här kortligen omnämnda taflan tillhör frih. R. J. von Essen.

C. J. Bergman.

Sankt Hans-gatan i Visby.

Tafla af GUST. VILH. PALM.

Viktiga ord och personer

Andrée, Fredrika.

[1836–1880] Svensk operasångerska. Var en av sin tids mest kända sopraner och sjöng både i Tyskland, Österrike och Operan i Stockholm. Är också känd under namnet Fredrika Stenhammar.

Bergman, Carl Johan.

[1817–1895] Författare från Gotland. Amanuens vid museet i Uppsala. Mest känd för sina böcker om Gotland: "Gotland och Visby i taflor" (1858), "Visby" (1885) och "Gotlands geografi och historia i lättfattligt sammandrag" (1870).

Bonde, Carl Jedvard.

[1813–1895] Svensk diplomat och kammarherre vid hovet. Är mest känd för den stora samling av konst, böcker och mynt han skapade på Ericssbergs slott.

Cramér, Catharina Christina.

[1786–1864] Dotter till kyrkoherde på Gotland. Är känd som borgmästarinna i Visby genom sitt giftermål med Carl Abraham Cramér.

von Essen, Reinhold.

[1826–1910] Svensk godsägare, friherre och konstnär. Ägde ett stort gods i Skaraborgs län. Var riksdagsledamot under flera perioder under 1880- och 1890-talen.

Gråbröder.

En religiös orden som grundades i Italien på 1200-talet av Sankt Franciskus av Assisi. Franciskanermunkar använder grå kläder och kallas därför oftast för gråbröder eller gråmunkar.

Hansan.

Ett handelsförbund i Nord- och Östersjön som i stort sett hade monopol på all handel. När Hansan var som störst omfattade den ett 100-tal städer och dess egentliga huvudstad var Lübeck. Hansan bedrev sin verksamhet under drygt 500 år, från 1100-talet tills 1600-talet.

von Hohenhausen, Michael Silvius.

[1790–1849] Svensk general och landshövding på Gotland 1833–1849. Gjorde under sin tid på Gotland stora insatser för fornvården, skogsbruket och jordbruket.

Palm, Gustaf Wilhelm.

[1810–1890] Svensk professor och landskapsmålare. Palm var en av sin tids mest inflytelserika svenska konstnärer. Han var mest känd för sina målningar av italienska och svenska landskap.

*Om du gillade den här e-boken
så kolla in våra deckare:*

- *Sherlock Holmes*
- *Filip Collin*
- *Leo Carring*
- *Asbjörn Krag*
- *Auguste Dupin*
- *Dick Donovan*

Mer info: www.klassiskadeckare.se